

СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК ПРОТЕСТАНТСЬКОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

FORMATION AND DEVELOPMENT OF PROTESTANT FUNDAMENTALISM IN THE UNITED STATES OF AMERICA

Стебляк Д.М.,

*аспірант кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Важливу роль у формування фундаменталізму мала Ніагарська конференція, яка відбулася між 1876–1890 рр., результатом якої стало п'ять основних («фундаментальних») принципів, серед них – непогіршеність Святого Писання; Божественне виникнення Ісуса Христа і його непорочне зачаття; смерть Ісуса Христа на хресті за всіх грішників; його фізичне Воскресіння; майбутнє повернення Христа «во плоті», тобто друге пришестя месії. Фундаменталісти мали на меті повернення до «основ» християнства, тобто фундаментальних засад християнства.

Фундаменталістів і релігійні організації, які побудовані на фундаменталістських принципах, називають «релігійними правими» чи «новими релігійними правими», «новими християнськими правими». Важливий внесок у розвиток фундаменталізму зробили Натаніель Вест, Г.М. Пірсон, А.Дж. Гордон, В.Дж. Ердмен, А.Т. Пірсон та інші. Згодом велику роль у розвитку фундаменталізму відіграли Роберт Гранд, Річард Зон, Джеррі Леймом Фолвеллом та інші, які створили релігійні організації, побудовані на «фундаменталістських засадах», основною метою яких було покращення моральних принципів і сімейних цінностей у суспільстві, але нерідко їхня діяльність виходила далеко за ці межі, адже вони мали великий вплив на політику країни через кандидатів, яких лобювали на ті чи інші посади. Вони мали велику підтримку в Республіканській партії, один із представників протестантського фундаменталізму, очільник релігійної партії «Християнська коаліція Америки» П. Робертсон висував свою кандидатуру від Республіканської партії на президентських виборах. Важливу роль у поширенні християнського фундаменталізму відіграє телевангелізм, який охоплював аудиторію не просто церкви, а мільйони теле- й радіоглядачів по всій країні, навіть за межами Сполучених Штатів Америки.

У статті проаналізовано поняття «фундаменталізм» і його особливості в США. Досліджено формування та розвиток протестантського фундаменталізму в Сполучених Штатах Америки. Проаналізовано особливості діяльності протестантських релігійних організацій у США, серед них – Нові християнські праві (NCR), «Християнський голос», «Чайна партія», «Християнська коаліція Америки», «Сім'я у фокусі», «Моральна більшість».

Ключові слова: християнство, протестантизм, фундаменталізм, США, політика, релігія.

Fundamentalism, as a type of religiosity, is associated with the development of the Protestant movement in the United States, its formation and spread is associated with American Protestantism in the late nineteenth and early twentieth centuries. The Niagara Conference, which took place between 1876–1890, played an important role in the formation of fundamentalism, the result of which the five basic (“fundamental”) principles were adopted, among them the infallibility of Scripture; The Divine Appearance of Jesus Christ and His Immaculate Conception; the death of Jesus Christ on the cross for all sinners; his physical Resurrection; the coming of Christ in the flesh, the second coming of the Messiah. The fundamentalists aimed to return to the “foundations” of Christianity, that is, the fundamental foundations of Christianity.

Fundamentalist and religious organizations that are based on fundamentalist principles called “religious right” or “new religious right”, “new Christian right”. An important contribution to the development of fundamentalism was made by Nathaniel West, G.M. Pearson, A.J. Gordon, W.J. Erdman, A.T. Pearson and others. Subsequently, a great role in the development of fundamentalism was played by Robert Grand, Richard Sohn, Jerry Leim Folwell and others who founded religious organizations that were founded on “fundamentalist foundations”, the main purpose of which was to improve moral principles and family values in society, but often their activities went far beyond these boundaries. After all, they had a great influence on the politics of the country, because of the candidates who were lobbying for certain positions. They had great support in the Republican Party, one of the representatives of Protestant fundamentalism, the leader of the “Christian Coalition of America”, P. Robertson, nominated the Republican Party for the presidential election. An important role in the spread of Christian fundamentalism is played a televangelism, which has reached audiences not just churches, but millions of television and radio viewers across the country, and even beyond the United States.

The article analyzes the concept of “fundamentalism” and its peculiarities in the USA. The formation and development of Protestant fundamentalism in the United States of America is investigated. The features of the activities of Protestant religious organizations in the USA are analyzed, including “New Christian Rights” (NCR), “Christian Voice”, “Tea Party”, “Christian Coalition of America”, “Family in Focus” and “Moral Majority”.

Key words: Christianity, Protestantism, fundamentalism, USA, politics, religion.

Постановка проблеми. Фундаменталізм як тип релігійності пов'язаний із розвитком протестантського руху в США, його формування та розповсюдження пов'язано з американським протестантизмом у кінці XIX – на початку XX століття,

є важливим етапом в американській релігійній історії, з огляду на те що релігія в цій країні має вагомий вплив на історії країни загалом. Він мав вагоме значення у формуванні релігійних організацій, які будували свою політику на основі фун-

даменталізму. Ці організації мали великий вплив на політичну сферу країни, відіграли велику роль у президентських виборах Р. Рейгана, Дж. Картера та Дж. Буша-мол. Телевангелізм проносив цінності протестантського фундаменталізму не лише в церкви, у домівки мільйонів американців через теле- й радіоефіри. З огляду на це, «фундаменталізм» досліджують багато вітчизняних і зарубіжних учених. Незважаючи на те що багато вчених працювало над цим питанням, воно потребує подальшого дослідження, адже багато аспектів цього поняття недостатньо досліджені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час дослідження теми опрацьовано багато праць вітчизняних і зарубіжних учених, серед них – праці таких авторів, як М.В. Кошко, Вальтер А. Елвелл, І.В. Кудряшова, А.М. Висоцький, А. Пол, Дуг Банварт, А.В. Волобуєв та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Опрацювавши широкий спектр літератури та досліджень у галузі християнського фундаменталізму в США, варто звернути увагу на те, що недостатньо досліджено вплив фундаменталістських релігійних організацій у США на розвиток політики в країні та політики президентів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є проаналізувати розвиток і становлення християнського фундаменталізму в США. Завдання, виконані для досягнення мети: проаналізувати історію створення християнського фундаменталізму; описати особливості християнського фундаменталізму; визначити роль релігійних організацій у США, заснованих на принципі фундаменталізму; з'ясувати вплив християнського фундаменталізму на політику США.

Виклад основного матеріалу дослідження. М.В. Кошко в статті «Поява та розвиток протестантського фундаменталізму в США» описує фундаменталізм як дотримання основ, фундаментальних принципів, які характерні до певної соціально-політичної групи. Релігійний фундаменталізм – це «намір очищення віри від культурних і політичних впливів, повернення до «основ», базових цінностей протестантського руху, саме поняття «фундаменталізм» із латині – «база, основа, основний» [3, с. 228].

І.В. Кудряшова в статті «Фундаменталізм і «фундаменталізми» характеризує фундаменталізм як термін, що описує «характеристику низки християнських груп, створених ортодоксальними представниками євангелічної церкви ... для протистояння ліберальним і світським тенденціям у церковному житті» [5, с. 93]. Як і М.В. Кошко, вона зазначає, що однією з причин виникнення фундаменталізму було бажання повернутися до «основ» християнської віри [5, с. 94].

А.В. Волобуєв у статті «Становлення й розвиток євангелістського фундаменталізму в США»

зазначає, що фундаменталізм у широкому смислі означає прихильність основам, базовим принципам, ідеям і поняттям, який є фундаментом якогось учення чи течії [2, с. 88].

Незважаючи на те що протестантський фундаменталізм виник на початку ХХ ст., початок протестантського фундаменталізму покладений у кінці ХІХ ст. на «Ніагарській конференції», або «Зустрічі віруючих для вивчення Біблії». Ця конференція відбувалася між 1876 і 1900 рр., мала вагомий вплив на провідників диспенсацийного преміленіалізму. У 1878 р. організаторами конференції був написаний Ніагарський символ віри, який став одним із основоположних документів у розвитку американського фундаменталізму. Успіх цієї конференції стимулював сотні подібних по всій країні. Спочатку в Ніагарського символу віри було чотирнадцять пунктів, а потім їх скоротили до п'яти в «Доктринальному виключенні 1910 р.». Важливий внесок у конференцію зробили Натаніель Вест, Г.М. Пірсон, А.Дж. Гордон, В.Дж. Ердмен, А.Т. Пірсон та інші [8, р. 838–839].

Принципи, які прийняті на конференції, підтримані та схвалені на Пресвітеріанській генеральній асамблеї й іншими консервативними організаціями [3, с. 229].

Перша фундаменталістська організація – Всесвітня християнська фундаменталістська асоціація (ВХФА) – створена на конференції у Філадельфії в 1919 р. [3, с. 229].

Період із 1920-х до 1970-х рр. був вагомим періодом в історії фундаменталізму, бо відбувся поділ на дві частини – фундаменталізм і євангелізм.

У кінці 1970-х – на початку 1980-х рр. спостерігається участь як фундаменталістів, так і євангелістів у політичних процесах країни. Вони зробили значний внесок у перемогу Р. Рейгана та Дж. Картера. З допомогою телевангелізму збільшується кількість adeptів і вплив на них. Але праві використовували занадто безкомпромісну риторику, вони виступали проти абортів, гомосексуалізму, а перемогу Дж. Картера та Р. Рейгана сприймали як свою, і чим більше вони говорили про свою силу, тим більше зазнавали опору й негативу. Цією ситуацією, звичайно, скористалися ліберали. А їхні дії були засуджені Національною асоціацією євангелістів, журналом «Christianity Today» та Південно-баптистською конвенцією [3, с. 323].

У 1990-х рр. збільшується вплив релігії та релігійних груп на суспільне життя в США [3, с. 233].

Феномен протестантського фундаменталізму є видом релігійного консерватизму, у рамках протестантизму зародилося поняття «релігійний фундаменталізм». Фундаменталістські релігійні організації називають «релігійними правими» чи «новими релігійними правими», «новими християнськими правими» [4]. Серед фундаменталіст-

Таблиця 1

Характеристика, особливості та мета діяльності релігійних організацій США

№ з/п	Релігійна організація	Мета й особливості діяльності.
1	«Християнська коаліція»	– Вплив на державну політику. – Підтримка республіканської партії та кандидатів від партії. – Вплив на республіканську партію (її конференцію («Християнської коаліції») в 1995 р. відвідали всі (крім одного) кандидати, які висувалися від Республіканської партії на президентські вибори 1996 р.) (кожен п'ятий делегат Національного з'їзду Республіканської партії асоціює себе з «християнськими правими»). – Захист сімейних цінностей [1, с. 140–141]
2	«Християнський голос»	Заснована в 1978 р. Робертом Грандом і Ричардом Зоном. – Створила «моральні карти» для оцінювання схеми соціального голосування політиків [7, с. 99–100]. – Організація створена як національне політичне лобі, яке захищає традиційні цінності американського суспільства в політиці й по всій країні. Ця організація була першою з «християнських правих» груп, за якою слідували «Християнська коаліція, «Коаліція за традиційні цінності» тощо [3, с. 234]
3	«Моральна більшість»	– Заснована американським пастором, проповідником, суспільним діячем, протестантським фундаменталістом Південної баптистської конвенції, який відомий своїми радикальними консервативними поглядами на політику й мораль, – Джеррі Леймом Фолвеллом. – Заснована в 1979 р. – Організація лобювала політиків для втілення релігійних принципів і моралі в політичне життя країни. – Великий вплив на виборчі процеси. – Значний внесок у формування наприкінці 1980-х рр. Християнської коаліції як потужної сили в межах Республіканської партії

Джерело: розроблено автором на основі [1, с. 140–141; 3, с. 234; 7, с. 99–100].

ських релігійних організацій можна виділити такі, які діяли й/чи діють у країні:

- Нові християнські праві (NCR).
- «Християнський голос».
- «Моральна більшість».
- «Християнська коаліція Америки».
- «Сім'я у фокусі».
- «Чайна партія» (таблиця 1) [4].

Як зазначає А.М. Висоцький, «християнські праві» в 1980-х рр. зазнали кризи у зв'язку з розчарування релігійних консерваторів політикою Р. Рейгана й неприємними скандалами, які призвели до розпуску багатьох релігійних організацій християнських правих. Але 1990-ті рр. стали переломним моментом у відродженні «християнських правих». На нашу думку, не останню роль у цьому процесі відіграли телевангелісти. Як приклад можна назвати П. Робертсона, Дж. Добсона та інших, які доклали багато зусиль до об'єднання «християнських правих». Перший був власником

телекомпанії й ведучим популярного шоу, неуспішно брав участь у праймериз президента від Республіканської партії, але за згоди партії мав намір «інституціалізувати релігійно-консервативний рух, за допомогою організаційної підтримки республіканських політтехнологів у 1989 р. з'єднав прибічників у рамках організації «Християнська коаліція». Останньому вдалося зберегти в 1980-х рр. традиціоналістську організацію «Сім'я в центрі уваги» (створену в 1977 р.)» [1, с. 138].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Фундаменталізм має дуже специфічне значення в історії американського християнства, яке в кінці XIX – на початку XX ст. об'єдналося, щоб протистояти богословському лібералізму. Фундаменталісти відстоюють доктринальну ортодоксальність, підтримуючи те, що вони вважають початковою чистою християнською вірою – основоположними доктринами віри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Высоцкий А.М. Движение «христианских правых» в США в 1990-е годы. *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта*. Вып. 6. С. 137–143. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/dvizhenie-hristianskih-pravyh-v-ssha-v-1990-e-gody/viewer> (дата звернення: 21.01.2020).
2. Волобуев А.В. Становление и развитие евангелического фундаментализма в США. *Вестник МГУКИ*. 2018. № 1 (81). С. 82–87. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/stanovlenie-i-razvitie-evangelicheskogo-fundamentalizma-v-ssha/viewer> (дата звернення: 25.01.2020).

3. Кошко М.В. Появления и развитие протестантского фундаментализма в США. *Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина*. 2013. Т. 2. № 2. С. 227–237.

4. Кошко М.В. Современные протестантские фундаменталистские организации в США. 2014. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-protstantskie-fundamentalistskie-organizatsii-v-ssha/viewer> (дата звернения: 02.01.2020).

5. Кудряшова И.В. Фундаментализм и «фундментализмы». *Политическая наука*. 2013. № 4. С. 92–105. URL: <https://mgimo.ru/library/publications/1005779/> (дата звернения: 12.01.2020).

6. Doug Banwart. Jerry Falwell, the Rise of the Moral Majority, and the 1980 Election. *Western Illinois Historical Review*. 2013. Vol. V. URL: <http://www.wiu.edu/cas/history/wihr/pdfs/Banwart-MoralMajorityVol5.pdf> (дата звернения: 24.01.2020).

7. Paul A. Djupe, Laura R. Olson. Encyclopedia of American Religion and Politics. *Infobase Publishing*. 2014. P. 529. URL: https://books.google.com.ua/books?id=frit7RDOT1PUC&pg=PA99&lpg=PA99&dq=Christian+voice+religious+organization&source=bl&ots=7jB3PRyGe8&sig=ACfU3U1u5QISThcsbSYjsWH1U8FfaQRm1g&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwj_np-opqbnAhXio4sKHVIHBK8Q6AEwBHoECAoQAAQ#v=onepage&q=Christian%20voice%20religious%20organization&f=false (дата звернения: 23.01.2020).

8. Walter A. Elwell. *Evangelical Dictionary of Theology*. Baker Academic, 2001. P. 1312. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=g8O4AgAAQBAJ&pg=PA839&lpg=PA839&dq=The+Niagara+Conference+or+the+Bible+Study+Meeting&source=bl&ots=WBpfFpqBHD&sig=ACfU3U1iGCWHidW30lwOIWOytCN0-js7Vw&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwifzLkK5aPnAhWMxosKHZ2eB2oQ6AEwCHoECAgQA-Q#v=onepage&q=The%20Niagara%20Conference%20or%20the%20Bible%20Study%20Meeting&f=false> (дата звернения: 23.01.2020).